

Марія НІКОЛЬЧЕНКО,

orcid.org/0000-0002-6325-1259

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української філології

Маріупольського державного університету

(Маріуполь, Україна)

Ольга ГОЛУШАК,

orcid.org/0000-0001-6160-4746

магістрант кафедри української філології

Маріупольського державного університету

(Маріуполь, Україна) *o.golushak@ukr.net*

ІНТЕГРАЦІЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ВИВЧЕННІ ТЕМИ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ ПРО ГОЛОКОСТ

Статтю присвячено дослідженню методики інтерпретації художніх творів на перетині художнього та історичного дискурсів, висвітленню оповідних стратегій під час вивчення новітніх художніх явищ у шкільному курсі української літератури. Звертання до наративного аналізу в системі інтегрованого уроку української та зарубіжної літератури дозволяє виявити аксіологічне, філософське, психологічне спрямування поетичних творів, що стосуються історичних трагедій ХХ століття. Запропоновано варіанти об'єднання «наскрізних» тем програмного матеріалу української, зарубіжної літератури, історії, курсу «Мистецтво» з метою використання засобів компаративного аналізу щодо творів вітчизняних і зарубіжних авторів, актуалізації взаємозв'язків між художніми кодами різних видів мистецтв. Наративний аналіз у цьому сенсі допомагає виявленню особливого типу внутрішнього текстового зв'язку між логікою поетичної думки і документальністю історичної події. З'ясовано загальні аспекти авторських стратегій окремих літературних творів з курсу програмного і позакласного читання. Застосовано методи гендерного аналізу та інтерпретації тексту з метою окреслення специфіки оповідних стратегій я-наторів на різних структурних рівнях художнього простору. Під час виявлення різних форм наративної оповіді до шкільного аналізу залучаються літературознавчі коментарі й поняття, використовуються підходи до інтерпретації художньо вмотивованих деталей, символів, національно-культурних кодів. Доведено, що в загальноєвропейському та українському контексті наративне відображення подій крізь призму колективного образу «ми», а також чоловічої та жіночої свідомостей, корелює з образом людини, приреченої пройти важкий шлях випробувань. Розроблено концепцію міждисциплінарного проєкту з метою комплексного подання навчального матеріалу в аспекті проблемно-тематичного, порівняльного осмислення художніх творів різних видів мистецтв, спрямованих на висвітлення цінностей людського життя, морально-етичного ставлення до трагічних подій історії народу. Наголошено також на тому, що промовлені українською мовою інтернаціональні історії жертв Бабиного Яру утворюють цілісний поетичний текст про пам'ять, що об'єднує декілька смислових та часових шарів та працює на нашу ідентичність.

Ключові слова: Голокост, інтегрований урок, наративний аналіз, жіночий і чоловічий наратив, «наскрізні» теми.

Mariia NIKOLCHENKO,

orcid.org/0000-0002-6325-1259

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Ukrainian Philology Department
Mariupol State University
(Mariupol, Ukraine)*

Oliha HOLUSHCHAK,

orcid.org/0000-0001-6160-4746

*Undergraduate at the Ukrainian Philology Department
Mariupol State University
(Mariupol, Ukraine) o.golushak@ukr.net*

INTEGRATION OF HUMANITARIAN DISCIPLINES IN THE THEMES STUDY OF HOLOCAUST HISTORICAL MEMORY

The article is devoted to the study of the works of art interpretation methodology at the intersection of artistic and historical discourses, highlighting narrative strategies when studying the latest artistic phenomena in the school course of Ukrainian literature. Narrative analysis application in the system of integrated lesson of Ukrainian and foreign literature, allows to identify the axiological, philosophical, psychological direction of poetic works concerning historical tragedies of the 20th century. Variants of combining "cross-cutting" themes of program material of Ukrainian, foreign literature, history, course "Art" with the purpose of using means of comparative analysis in relation to works of domestic and foreign authors, actualization of interrelations between art codes of different kinds of arts are offered. Narrative analysis in this sense helps to identify a special type of internal textual connection between the logic of poetic thought and the documentary nature of a historical event. General aspects of narrative analysis of authorial strategies of separate literary works from the course of program and extracurricular reading are clarified. Methods of gender analysis and interpretation of the text are applied in order to outline the specifics of narrative strategies of self-narrators at different structural levels of the artistic space. In identifying various forms of narrative narrative, literary comments and concepts are involved in school analysis, approaches to the interpretation of artistically motivated details, symbols, and national-cultural codes are used. It has been proved that in the pan-European and Ukrainian context, a narrative events reflection through the prism of "we" collective image, as well as male and female identity, correlates with the image of a person who is doomed to go through the difficult path of trial. It is also emphasized that the international stories of Babi Yar victims spoken in Ukrainian form a holistic poetic text about memory, combining several semantic and temporal layers and working for our identity.

Key words: Holocaust, integrated lesson, narrative analysis, women's and men's narratives, "cross-cutting" topics.

Постановка проблеми. Тема збереження історичної пам'яті є важливим виміром у шкільному курсі літературної освіти: через усвідомлення причин і наслідків історичних катастроф формується особистий досвід причетності й відповідальності, обговорюються складні питання морального вибору. Навчально-методичний зміст програми української та зарубіжної літератури охоплює деякі аспекти проблеми: можливість почати розмову про культуру пам'яті надається в середній ланці літературної освіти, проте повною мірою використовувати емоційно-ціннісний потенціал художніх творів, занурюючись у контекст трагічних історичних подій, маємо наприкінці вивчення теми війни і миру, підсумовуючи знання старшокласників про літературний процес. Водночас поза межами програми залишається чимало творів, духовний вплив яких має особливе значення у висвітленні подій Другої світової війни й Голокосту. Сучасні вимоги до полікультурної освіти, поширення інформаційних ресурсів у різнома-

нітних сферах науки та мистецтва утворюють необхідний простір дослідницького дискурсу та зумовлюють актуальність зазначеної проблеми. Ґрунтуючись на тенденції міжпредметної взаємодії під час організації роботи учнів із художніми та історичними джерелами, вважаємо за доцільне розширити шкільний аналіз художнього твору елементами наративної інтерпретації, спрямованої на розкриття аспектів оповідної манери персонажів, наративного моделювання хронотопу, образотворення, інтертекстуальності як складників психологізму викладової манери. Результатом цього пошуку є навчально-методичний проєкт «Голос пам'яті. Проблемне осмислення трагедії геноциду в сучасній культурі», спрямований на об'єднання «наскрізних» тем програмного матеріалу української, зарубіжної літератури, історії, курсу «Мистецтво» та використання засобів компаративного аналізу щодо творів вітчизняних і зарубіжних авторів, актуалізації взаємозв'язків між художніми кодами різних видів мистецтв.

Аналіз досліджень. Пошук шляхів відтворення пам'яті про трагедію світових катастроф – знищення єврейського народу під час нацистського геноциду, жакливі події українського голодомору – презентований у працях учасників освітніх програм інституту Ткума, Українського центру вивчення Голокосту, в монографіях науковців А. Медведовської (Медведовська, 2013), Т. Ільїної (Ільїна, 2013), А. Грицман (Грицман, 2007). Вчені схиляються до думки, що методологічними принципами викладання цієї складної аксіологічної теми повинні бути багатопланова світоглядна підготовка, компетентісно орієнтоване навчання, формування громадянської відповідальності в контексті проблемно-дискусійних питань сучасності. Адже осмислення подій Голокосту в системі уроків історії, літератури, мистецтва дає змогу не тільки провести паралелі між минулим і сьогоденням, але й усвідомити причини етнокатастроф сучасної цивілізації, наслідки колективної травми, висвітлити замовчувані сторінки минулого. Аспекти інтерпретації художнього твору з точки зору «наскрізної» взаємодії тем, ідей, образів, символів між декількома індивідуально-авторськими системами розглядали вітчизняні науковці Л. Мірошніченко (Мірошніченко, 2007), О. Орлова (Орлова, 2013), Л. Мацевко-Бекерська (Мацевко-Бекерська, 2011). На основі аналізу наукових джерел ми дійшли висновку, що в практиці інтегрованого вивчення навчальних дисциплін морально-етичний сенс художнього твору впроваджується системою творчих дослідницьких завдань, установленням міжлітературних асоціацій, а також засобами інтерпретації авторських наративних стратегій.

Мета статті – подолання фрагментарності у викладанні історико-літературної теми і створення нових моделей вивчення історичної пам'яті про Голокост у контексті інтегрованого, компетентісно орієнтованого навчання. Запропонований навчально-методичний проєкт, цільовим призначенням якого є розроблення комплексу занять щодо порівняльного осмислення художніх творів, спрямованих на висвітлення цінностей людського життя, морально-етичного ставлення до трагічних подій історії народу. Завданнями проєкту визначені корекція змісту навчальних програм, упорядкування наочного матеріалу, розроблення та впровадження відповідних видів аналізу, особистісно зорієнтованих на розвиток критичного мислення учнів.

Виклад основного матеріалу. У визначенні підходів до інтерпретації художнього твору під час вивчення гуманітарних дисциплін стає помітним інтегрований характер аналізу, що охоплює

концептуальний, образний, міфологічний простори, відображає діалог текстів, репрезентує взаємодію візуальних, музичних і поетичних засобів усередині оповіді. Саме тому доцільно створити в процесі опрацювання літературного матеріалу історико-мистецький контекст, побудувати систему уроків, зорієнтованих на досягнення цілісності сприймання глибини трагедії Голокосту в модерністському зображенні. Для цього слід виокремити твори, які стосуються найжакливіших трагедій ХХ століття, мають спільні художньо-виразні модальності, використовуючи художню мову різних видів мистецтв. Аналіз чинних програм з української і зарубіжної літератури, курсу «Мистецтво» дає можливість об'єднати історико-художній матеріал за визначенням «наскрізних» тем, провести мистецькі аналогії, структурувати програмні твори згідно з особливостями рецепції теми збереження історичної пам'яті. Провідним принципом диференціації навчального матеріалу в межах проєкту є розкриття смислових і символіко-образних аспектів інтерпретації художніх творів про Голокост, зумовлених особливостями запропонованої учням проблематики. Виокремлені декілька ідейно-тематичних напрямів відповідно до морально-етичних та філософських засад осмислення художнього твору. Проаналізуємо їх.

«Банальність зла» – умовою об'єднання навчального матеріалу циклу виступає диспут щодо проблеми вибору і персональної відповідальності, аналіз із точки зору дегуманізації особистості психології спостерігача, що не втручається і не припиняє жорстокість мілітарного суспільства, розкриття душевного стану героя у формах внутрішнього конфлікту. Для втілення окреслених завдань залучаються документальні факти історичних монографій О. Круглова, А. Уманського «Бабин Яр: жертви, рятувальники, кати» (Круглов, 2019), О. Давлетова «Підготовка «покоління вовків»: вишкіл майбутніх виконавців Голокосту» (2019). Наративні джерела – щоденникові записи, спогади киян про знищення євреїв у Бабиному Ярі – дозволяють показати учням процес перетворення звичайної людини на виконавця завдань пропаганди, учасника страти тисяч людей. Ресурсами позакласного читання є роман-хроніка О. Кузнецова «Бабин Яр», поема А. Вознесенського «Рів», роман Р. Гарі «Танок Чингіз-Хаїма». Порівняння проблематики і поетики різнопланових творів спрямоване на узагальнення історичного і художнього наративів, що увиразнюють прийоми роботи з інфографікою, мапою понять, шкалою думок. Важливою складовою частиною учнівської дослідницької роботи з теми є прин-

цип висвітлення передумов і наслідків пропагандистського впливу нацизму, що трансформується в жахливі форми тоталітарного режиму.

«Духовний опір людини» – змістовне наповнення уроків цього розділу дозволяє привернути увагу учнів до процесу духовного опору особистості в умовах дискримінації і терору, висвітлити в наративних стратегіях оповідачів прояв самоіронії та гумору з позиції збереження індивідуальності та її людських цінностей. За допомогою архівних документів, спогадів очевидців, яким вдалося вижити в епіцентрі Голокосту, моделюємо проблемні питання уроку. Порівняльний аналіз творів різних національних культур і часових площин (Р. Гарі «Повітряні змії», І. Кертес «Без долі», М. Матіос «Черевички Божої матері») має за мету спрямувати спостереження до визначення болісних питань історії, нагадати про жахиття Голодомору і репресій.

«Мистецтво після Бабиного Яру» – розглядається тема осмислення ролі мистецтва як засобу збереження духовного життя всупереч жахливим реаліям масового знищення людей, відображення засобами поетичного слова механізму концептуалізації трагічного досвіду. У межах проблематики розділу залучаємо до порівняльного аналізу вірш П. Целана «Фуга смерті» і його виразні переклади, здійснені М. Бажаном. В. Стусом, П. Рихло, поезію збірки сучасного автора М. Кіяновської «Бабин Яр. Голосами», візуальні образи картин, створених в'язнями концтаборів. Спостерігаємо, як окремі фрагменти реальності в поетичній оповіді М. Кіяновської набувають цілісності, відтворюючи унікальний спосіб мислення ліричного героя та його світогляд, а також підпорядковуються часопросторовим характеристикам – образу страдницького шляху. У цьому сенсі в межах шкільного аналізу доцільною є робота з виявлення спільних для художнього простору концептів «дорога», «шлях», а також визначення особливостей мовної манери оповідачів з огляду на психологічні характеристики. Пошукові завдання, спрямовані на вирішення цієї проблеми (зазначити кількість голосів, виокремити інтонаційні перепади, побудувати асоціативні ланцюги метафор), дозволяють емоційно відчувати пронизливе почуття протистояння і єднання жертв геноциду.

«Німі голоси Голокосту» – почуття найвищого емоційного вираження людського горя втілено темою голосів дітей Бабиного Яру, до аналізу якої доцільно залучити вірші М. Фішбеяна, О. Галича, Н. Коржавіна, Д. Павличка, М. Кіяновської. Поряд із літературними творами продовжуємо шлях інтерпретації зверненням до біографіч-

них образів картин С. Бака, а також пам'ятника дітям, що загинули в Бабиному Яру.

«Завжди бути очевидцем» – з'ясування теми злочинів геноциду в мистецтві постмодернізму, розкриття особистого авторського ставлення до уроків Голокосту. Саме антигуманний принцип сегрегації народів, фізичної та психологічної дискримінації особистості виявляється початком зміщення модусів життя, нівелювання загальнолюдських цінностей. Візуалізація ідеологічних маніпуляцій та їх спростування сприяє, таким чином, подальшій читацькій рефлексії, прищеплює критичне мислення.

Зазначимо, що під час планування уроку-дискусії з творчими дослідницькими формами рекомендовано залучити візуальні медіазасоби, змістовно та психологічно навантажені експозиції музеїв пам'яті про Голокост інституту Ткума, меморіального комплексу «Яд Вашем», інтерактивні виставки Українського центру вивчення Голокосту. Особливого значення набувають проблемно-дискусійні зв'язки компонентів літературознавчої, історичної, мистецької галузей знань. Так, музична мова кантати А. Шенберга «Уцілілий з Варшави» емоційно й тематично споріднена з поліфонічним контрапунктом у «Фузі смерті» П. Целана. Коли відбувається нарація, зауважує Л. Мацевко-Бекерська, синхронність визначає послідовні зміни у викладі подій, з іншого боку, асинхронність увиразнює неузгодженість, стискання і зменшування зображуваного часу, що збігається з почуттям розгубленості, душевної дезорієнтації оповідача, в'язня табору смерті. Ритмізований речитатив голосу виконавця в кантаті А. Шенберга «Уцілілий з Варшави» психологічно точно передає характерний прийом стрети – завершальної частини, в якій «тема вступає в наступному голосі ще до того, як закінчується в попередньому» (Мацевко-Бекерська, 2011: 66). Водночас поняття стрети, що в буквальному перекладі означає «уцілювання», «стискання», є для П. Целана поетологічним концептом, який полягає в позбавленні мови «красивості» – нова мова не може безтурботно лунати поряд із найжахливішим. Отже, доповнення читацьких вражень пошуком аналогій, аналізом «наскрізної» тематики розширює проблемне коло уроку, сприяє вдосконаленню читацької компетентності та потребує концептуального наповнення системи поурочного планування. Зміст скорегованого і доповненого контенту навчальних програм відображений у таблиці 1.

Розглянемо деякі форми організації діяльності учнів у процесі порівняння історичного наративу – документальних джерел інформації – і

Таблиця 1

**Напрями інтеграції змістовних компонентів навчальних програм
суспільно-гуманітарних галузей**

Проблемно-тематичні питання	Навчальний контент		
	Історія	Українська та зарубіжна література	Мистецтво
Мистецтво після Бабиного Яру Зображення історичних подій крізь призму потоку свідомості. Біль і зцілення поезією після Голокосту. Тема спільної пам'яті.	Бабин Яр. Дорога смерті: спогади очевидців; Архіви музею пам'яті про Голокост інституту ТКУМа	П. Целан «Фуга смерті», М. Кіяновська «Бабин Яр. Голосами», Є. Євтушенко «Бабин Яр», М. Бажан «Яр», І. Еренбург «Бабин Яр», М. Фішбейн «Яр».	Трагедія Голокосту в музичному мистецтві: 13 симфонія Шостаковича, кантата А. Шенберга «Уцілілий з Варшави», проєкт «Музика періоду Голокосту» [9]
Духовний опір людини Діалог ката і жертви, психологія свідомостей. Біографічний роман про випробування підлітка в таборі Аушвіц. На що здатна людина заради життя? Як жити далі, коли пекло позаду?	Бібліотека спогадів про Голокост. М. Гауптман «Забуті могили». Крізь призму часу. Історії архіву музею «Яд Вашем» [12]	Р. Гарі «Повітряні змії», «Танок Чингіз-Хаїма», І. Кертес «Без долі», М. Матіос «Черевички Божої матері», «Солодка Даруся»	Творчість митців – в'язнів концтаборів: віртуальні виставки музею «Яд Вашем» [12]. Екранізації романів про Голокост В. Шпільмана «Піаніст» (реж. Р. Поланські), Дж. Бойна «Хлопчик у смугастій піжамі» (реж. М. Херман), М. Зусака «Крадійка книжок» (реж. Б. Персівал).
Банальність зла Втрата поваги до загинувших – загроза моральної деградації людства Життєвий вибір і доля людини	Історичне дослідження О. Давлетова «Нариси молодіжної політики НСДАП у 1922–1939 р.р.». Дослідження О. Круглова «Бабин Яр: жертви, рятівники, кати».	Г. Белль. Оповідання «Подорожний, коли ти прийдеш у Спа...», Г. Белль «Очима клоуна», А. Вознесенський. Поема «Рів», А. Кузнецов, роман-хроніка «Бабин Яр»	Віртуальна виставка Українського інституту меморіальної пам'яті: Бабин Яр, у пошуках пам'яті [11]
«Німі» голоси Голокосту	«Сховище. Щоденник у листах». Анна Франк. Щоденник Сари Глейх (архів музею Яд Вашем) [13] Фотоархіви віртуального музею Українського центру вивчення Голокосту [12]	М. Кіяновська «Бабин Яр. Голосами», М. Фішбейн «Яр» О. Галич «Кадіш», Д. Павличко «Кадіш. Реквієм», Н. Коржавін «Діти в Освенцимі», М. Джаліль «Варварство»	Автобіографічний підтекст сюрреалістичних образів у живописі С. Бака Меморіальна композиція «Черевички на набережній Дунаю», скульптури Дж. Сегала, Пам'ятник дітям, що загинули в Лидиці.
Завжди бути очевидцем	Забудова Бабиного Яру за радянських часів Неформальне вшанування пам'яті Праведники Бабиного Яру	Т. Пахомова «Я, ти і наш мальований і немальований Бог», М. Зусак «Крадійка книжок» М. Матіос «Черевички Божої Матері», «Солодка Даруся»	Міжнародний архітектурний конкурс ідей «Бабин Яр – Дорогожицький некрополь» Реакція постмодернізму на проблему покірності перед агресією нацизму. Інсталяції Й. Бойса, комікс Арта Шпігельмана «Маус», символіка фільму А. Паркера «Стіна»
Подвиг милосердя	«Праведник Рауль Валленберг, загублений герой Голокосту» Дж. Бірман «Чорна книга» В. Гроссман, І. Еренбург	К. Живульська «Я пережила Освенцим», І. Сельвінський «Я це бачив», І. Каценельсон «Сказання про винищений єврейський народ»	Зіновій Толкачов Графічні цикли «Майданек», «Квіти Освенциму», «Освенцим Ілля Клейнер. Серія «Голокост»

художнього змісту творів. Особливий інтерес становлять інтерактивні засоби актуалізації наративного складника аналізу. Так, колективна пошуково-дослідницька робота «Діти Бабиного Яру» має за мету озвучити голосами героїв поезії П. Целана, М. Фішбейна, М. Кіяновської музейні фотоархіви, виокремити архетипні образи і символи в художньому просторі творів. Доведено, що наскрізними символами дитячої наративної оповіді є образ-архетип батька (П. Целан. А. Кацнельсон, М. Кіяновська), метафори часу (скляна куля, есхатологічний знак «сім»), смислова інверсія – за її допомогою наголошено на травматичному психологічному стані дитини, свідомість якої відмовляється сприймати факт страти. Попри обмежені часові межі уроку, аналіз наративних особливостей тексту дозволяє розкрити мотиви внутрішнього конфлікту ліричного героя, подолання страху, духовного опору особистості, висвітлює наскрізні біблійні ремінісценції хресного шляху, розп'яття.

Переходячи від загальних контекстів рецепції Голокосту до конкретно українського, слід зазначити, що сучасний художній простір охоплює болісні замовчувані сторінки історії. Тому слід до основного змісту програмного матеріалу залучити твори з національною рецепцією теми геноциду, зокрема роман-хроніку А. Кузнецова «Бабин Яр», поетичну збірку М. Кіяновської «Бабин Яр. Голосами», повість М. Матіос «Черевички Божої матері», роман Т. Пахомової «Я, ти і наш мальований і немальований Бог», повісті А. Дімарова «Пам'ять», «Симон-різник». За спостереженням науковців, новаторство в постмодерністській розробці теми Голокосту стосується «топосної динаміки», особливого зв'язку між пам'яттю і простором. У цьому сенсі хронотоп дороги, притаманний поетичному простору зазначених творів, постає символом страдницького шляху та позначається пошуком особливого поетичного висловлювання, що поринає в підсвідоме, а також визначенням особливостей мовної манери оповідачів з огляду на психологічні характеристики та світогляд. Так, метафоризація дороги в поетичному тексті М. Кіяновської «Бабин Яр. Голосами» відбувається у самому відчутті темпоритму руху – різному для чоловіків і жінок. Пропонуючи учням візуально відтворити маршрут героя, враховуючи зупинки-паузи та емоційно-експресивні сплески, побачимо знак кола, що є уособленням жіночого наративу: коло виявляється образною модифікацією жіночого архетипу, спрямованого на захист життя і майбутнє відродження світу. Водночас наратив чоловіків характеризується особливим ритмом внутрішнього монологу: про це свідчить повна

відсутність пунктуації, медитативні рефрени, що створюють враження постійного крокування – розгортається пряма лінія. Водночас виокремлення в поетичному наративі П. Целана оксюморонних образів «чорне молоко світання», «світ, почорнілий від диму крематоріїв», метафор «могила в повітрі», «дим крематоріїв», «пам'ять, розпорошена у повітрі» підсилює враження протистояння та одночасного розгортання подій у протилежних проєкціях буття – жахливої реальності й поза межею болю.

Висновки. Підсумовуючи, слід зазначити, що робота з творами з тематики Голокосту в системі інтегрованого уроку може бути zorganizована за методологією наративного аналізу, що містить такі компоненти:

- залучення фактів порівняння творів української та зарубіжної літератури з точки зору оповідної манери, специфіки розкриття внутрішнього світу персонажів: поліфонія голосів у поезії П. Целана і М. Кіяновської; чоловічий та жіночий пам'ятевий простір у поезії про Голокост; роль образу ірраціонального оповідача у творах М. Зусака «Крадія книжок» і сучасної української письменниці М. Матіос «Черевички Божої матері»;

- виявлення концептуальної ідеї для утворення образно-смислових конструктів: біблійні ремінісценції в поетичній оповіді; акцентування мовної особистості дітей у розробленні теми пам'яті про Голокост; болючі питання провини та її репрезентація у свідомості свідків трагедії;

- занурення в образ за допомогою інтермедіальних зв'язків між творами різних видів мистецтва: контрапункт хору голосів у поезії П. Целана і музичних творах А. Шнітке, Г. Малера; візуальні метафори травматичного досвіду в живописі в'язнів концтаборів та поезії про Голокост; роль інтерв'ю та документальних першоджерел як претексту художньої нарації;

- виокремлення композиційних засобів, художніх деталей, що зумовлюють стилістичну специфіку оповіді: хронотоп шляху у світовій та українській поезії про Голокост; образи циклічного міфологічного часу в художніх текстах;

- персоніфікація образу за допомогою творчих комунікативно-діяльнісних форм роботи: використання технології сторітелінгу, створення медіатекстів, презентація психологічних портретів, дискусії.

Усвідомлення аксіологічного значення трагічної теми та помітна фрагментарність її висвітлення в шкільному курсі української та зарубіжної літератури вимагають ефективних проблемно-творчих підходів. Проєкт інтегрованого порівняльного аналізу творів зарубіжних і вітчизняних авто-

рів, визначення інтермедіальних взаємозв'язків художніх кодів різних видів мистецтв, залучення ресурсів позакласного читання та дискусійного навчання виявляється перспективним напрямом діяльності. Звертання до наративних стратегій

інтерпретації в системі інтегрованого уроку української та зарубіжної літератури дозволяє виявити аксіологічне, філософське, психологічне спрямування поетичних творів, що стосуються історичних трагедій ХХ століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бежан О. А. Жанрова варіативність літератури про Голокост (на матеріалі прози В. Гроссмана, В. Стайрона, А. Кузнєцова). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2012. Вип. 30. С. 19–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_fil_2012_30_7 (дата звернення: 16.11.2020).
2. Грицман А. «Услышать ось земную...»: Поэтический меридиан Пауля Целана. *Вестник Европы*. 2007. № 21. С. 78–95.
3. Давлетов Олександр. Підготовка «покоління вовків»: вишкіл майбутніх виконавців Голокосту (Нариси молодіжної політики НСДАП у 1922–1939 рр.). 2-ге вид., доповнене. Дніпро : Український інститут вивчення Голокосту «Ткума», 2019. 316 с.
4. Ільїна Т. А., Устименко В. В. Художня унікальність ліричної творчості Пауля Целана. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2013. Вип. 9 (2). С. 257–267. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhSt_2013_9%282%29__34 (дата звернення: 16.11.2020).
5. Круглов А., Уманський А. Бабий Яр: жертви, спасителі, палачи. Дніпро : Український інститут вивчення Голокосту «Ткума» ; ЧП «Лира ЛТД», 2019. 280 с.
6. Мацевко-Бекерська Л. Типологія наратора: комунікативні аспекти художнього дискурсу. *Науковий вісник Миколайського державного університету імені В. О. Сухомлинського*: збірник наукових праць / за ред. В. Д. Будака, М. І. Майстренко. Миколаїв : МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2011. Вип. 4.8. С. 64–70.
7. Медведовська А. Ф. До питання про сучасну українську історіографію Голокосту. *Сторінки історії*. 2013. Вип. 35. С. 189–196. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sisi_2013_35_19 (дата звернення: 16.11.2020).
8. Мірошніченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах : підручник. Київ : Світ, 2010. 432 с.
9. Музика Голокосту. URL: <http://holocaustmusic.ort.org/ru/> (дата звернення: 16.11.2020).
10. Орлова О. Художнє сприйняття: теорія і методика : навчальний посібник. Полтава, 2013. 177 с.
11. Український інститут вивчення Голокосту «Ткума». URL: <https://tkuma.dp.ua/ua/> (дата звернення: 16.11.2020).
12. Український центр вивчення історії Голокосту. URL: <http://www.holocaust.kiev.ua/> (дата звернення: 16.11.2020).
13. Яд Вашем. Меморіальний комплекс історії Холокосту. URL: <https://www.yadvashem.org/ru.html> (дата звернення: 16.11.2020).

REFERENCES

1. Bezhan O. A. Zhanrova variatyvnist literatury pro Holokost (na materialy prozy V. Hrossmana, V. Stairona, A. Kuznietsova) [Genre variability of the Holocaust literature]. Collection of scientific works of the Kamyanets-Podilsky National University named after Ivan Ogienko. Philological Sciences. 2012. № 30, pp. 19–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_fil_2012_30_7 [in Ukrainian].
2. Hrytsman A. “Uslyshat os zemnuu...”: Poetychesky merydyan Paulia Tselana. [Poetic Meridian of Paul Celan] Bulletin of Europe, 2007, Nr. 21, pp. 78–95 [in Russian].
3. Davlietov Oleksandr. Pidhotovka “pokolinnia vovkiv”: vyshkil maibutnikh vykonavtsiv Holokostts (Narysy molodizhnoi polityky NSDAP u 1922–1939 rr.) [Preparation of the “generation of wolves”: training of future perpetrators of the Holocaust (essays on the youth policy of the NSDAP in 1922–1939)]. Dnipro: “Tkuma” Ukrainian Institute for Holocaust Studies. 2019. 316 p. [in Russian].
4. Kruhlov A., Umanskyi A. Babyi Yar: zhertvi, spasytely, palachy. [Baby Yar: victims, saviors, executioners]. Dnypro: “Tkuma” Ukrainian Institute for Holocaust Studies. «Lyra LTD», 2019, 280 p. [in Russian].
5. Iliina T. A., Ustyimenko V. V. Khudozhnia unikalnist lirychnoi tvorchoosti Paulia Tselana. [Artistic uniqueness of lyrical works Paul Celan] Philological Studies: Scientific Bulletin of Kryvyi Rih State Pedagogical University, 2013, Nr 9(2), pp. 257–267 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhSt_2013_9%282%29__34 [in Ukrainian].
6. Matsevko-Bekerska L. Typolohiia naratora: komunikatyvni aspekty khudozhnoho dyskursu. [Typology of the narrator: communicative aspects of artistic discourse]. Scientific Bulletin of Mykolayiv State University named after V.O. Sukhomlynsky. Series: Philological Sciences, Vol. 4, 8, pp. 64–70 [in Ukrainian].
7. Medvedovska A. F. Do pytannia pro suchasnu ukrainsku istoriografiiu Holokostu. [On the question of modern Ukrainian historiography of the Holocaust] Pages of history, 2013, Nr 35, pp. 189–196 [in Ukrainian].
8. Miroshnychenko L.F. Metodyka vykladannia svitovoi literatury v serednikh navchalnykh zakladakh. [Methods of World Literature Teaching in Secondary Educational Establishments]. -K.: Publishing House "Word", 2010. 432 p. [in Russian].
9. Muzyka Holokostu [Music of the Holocaust]. URL: <http://holocaustmusic.ort.org/ru/>
10. Orlova O. Khudozhnie spryniattia: teoriia i metodyka: navchalnyi posibnyk. [Artistic perception: theory and methodology: a textbook] Poltava, 2013, 177 p. [in Russian].
11. Ukrainskyi instytut vyvchennia Holokostu “Tkuma” [“Tkuma” Ukrainian Institute for Holocaust Studies]. URL: <https://tkuma.dp.ua/ua/>
12. Ukrainskyi tsentr vyvchennia istorii Holokostu [The Ukrainian Center for Holocaust. Studies]. URL: <http://www.holocaust.kiev.ua/>
13. Yad Vashem. Memoryalniy kompleks ystoryy Kholokosta. [Yad Vashem Holocaust Museum]. URL: <https://www.yadvashem.org/ru.html>